
O poduzetniku (bio)etičaru u okviru Ulrichova koncepta integrativne gospodarske etike

Sažetak - u ovom radu pokušali smo predstaviti ideju „integrativne gospodarske etike“ Petera Ulricha sagledavajući je u kontekstu suvremenih etičkih strujanja, te je dovesti u vezu s novom paradigmom pluriperspektivnosti u okviru integrativne bioetike. Istraživanje smo bazirali na doprinosima Instituta za gospodarsku etiku u St. Gallenu (Švicarska), kojemu je začetnik i direktor sam Peter Ulrich. Usporedbe koje smo pokušali napraviti s idejom Hansa Künga *Weltethos* i Hansa Jonasa Princip odgovornosti trebale su nam pokazati kako je ideja integrativne gospodarske etike nastavak niza u okviru etičkih promišljanja o suočavanju s ozbiljnim problemima s kojima se susreće i susretat će se društvo i svijet. Ulrich traži odgovore na pitanje smislenosti našeg gospodarenja te koliko naše gospodarenje može biti opravdano u odnosu prema drugima, što bi bilo pitanje legitimnosti. Kao središnji izazov za integrativnu gospodarsku etiku i njezinu refleksiju svakako se može postaviti pitanje o okolišu i neadekvatno vrednovanje odgovornosti naspram prirode. Samim time dolazimo i do bioetičkog uporišta unutar ideje integrativne gospodarske etike. Tako ona neminovno postaje ne samo jedno od bioetičkih uporišta, nego svojim idejama i doprinosima može biti stavljena u okvire (integrativnog) bioetičkog diskursa.

Ključne riječi - Peter Ulrich, integrativna gospodarska etika, princip odgovornosti, svjetski etos, politika, ekonomija, gospodarstvo, (integrativna) bioetika

Uvod

Dojam je kako se posljednjih godina zanimanje za etičke probleme naglo povećalo. Razloga za to svakako ima mnogo. Tu su svakako prisutni izazovi suvremenoga društva koji nam se nameću kao svojevrsni znakovi vremena. Među ostalim pitanjima koja muče ljude, a može se reći, sve više novu, mlađu generaciju, svakako je i pitanje etike u gospodarstvu.¹⁷ Postaje sve jasnije kako će njezino poznavanje postati jednim od preduvjeta za odgovor na izazove našega vremena. Malo je poznato kako

17 Usp. Peter Ulrich, *Integrative Wirtschaftsethik. Grundlagen einer lebensdienlichen Ökonomie*, Verlag Paul Haupt, Bern-Stuttgart-Wien, 2001., str. 11.

neki njezini segmenti u društvu već igraju veliku ulogu, koja je široj javnosti još uvijek nepoznata. Stoga izgleda više nego logično poraditi na ovom pitanju, i to iz perspektive sadašnje situacije, obraditi njezine temelje u bliskoj prošlosti te odrediti njezine smjernice za budućnost. Jedan od takvih pokušaja svakako je i koncept Petera Ulricha „integrativna gospodarska etika“. Naime, Peter Ulrich je nastavio razvijati ideju koja je nastala u St. Gallenu u Švicarskoj potkraj osamdesetih godina prošloga stoljeća. Iako je ta škola mlada, svakako zavrjeđuje da se ono što je u gore navedenoj knjizi razmotri te da se iz nje pokušaju izvući neke važne reference za budućnost. U svom uvodnom razmišljanju profesor Ulrich daje do znanja kako ovaj pokušaj ne ide za tim da ponudi gotova rješenja za neke goruće probleme društva (gospodarstva) glede toga, nego mnogo više želi razjasniti moguća promišljanja nekih temeljnih gospodarsko-etičkih pitanja. Knjiga se sastoji od četiriju većih cjelina. Prva govori o svojevrsnim temeljima morala i temeljnim pojmovima morala i etike. Druga ide za kritikom ekonomizma, ponajprije ekonomskog determinizma i ekonomskog redukcionizma. Treća cjelina govori o inkorporiranosti gospodarstva u svakodnevni ljudski život. Četvrta pak cjelina progovara o mjestima etike (morala) gospodarstvenika, i to u pogledu na građansko-gospodarsku etiku, etičku uređenost i pravni red koji uključuje i politiku te poslovnu etiku. Ulrichov koncept – koji je sumiran u knjizi *Integrative Wirtschaftsethik, Grundlagen einer lebensdienlichen Ökonomie*, zajedno s temeljnim dostignućima Instituta za gospodarsku etiku u St. Gallenu, na kojemu je Ulrich direktor od njegova osnutka – bit će naša temeljna preokupacija u ovom radu.

Pokušat ćemo dakle sagledati zamke koje pred nas postavlja poslovanje i gospodarstvo kritički se osvrćući na moguće negativne orijentacije unutar poslovanja i gospodarstva. Razmotrit ćemo stupnjeve koje Peter Ulrich nudi kao rješenja unutar poslovne etike, te ćemo se posebno osvrnuti na pojam „poduzetnik etičar“, kojega je na institutu za gospodarsku etiku u St. Gallenu stvorila doktorandica Claudia Köhler Emmert. Na kraju ćemo samo kao napomenu kratko analizirati anglosaksonski govor o poslovnoj etici te europsku poziciju u pogledu na poslovnu etiku, s mogućim uvođenjem Ulrichovog koncepta integrativne gospodarske etike u horizont integrativne bioetike koji je kod nas stvoren zahvaljujući Anti Čoviću i njegovom timu s Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Tko je Peter Ulrich

Peter Ulrich je rođen u 1948. u Bernu, u Švicarskoj. Završio je studij ekonomije i društvenih znanosti (1967-1971) na Sveučilištu u Fribourgu, u Švicarskoj. Od 1972. do 1976. godine radi kao asistent profesora Wilhelma Hilla na Institutu za gospodarstvo i poslovanje Univerziteta u Baselu, na kojemu je promoviran u doktora 1976. godine. Od jesen 1987. godine prvi je nositelj katedre za gospodarsku etiku Sveučilišta u St. Gallenu (HSG), što je i prva utemeljena katedra za gospodarsku etiku na nekom ekonomskom fakultetu na njemačkome govornom području. Od jeseni 1989. godine utemeljuje i kao direktor vodi Institut za gospodarsku etiku na Sveučilištu u St. Gallenu. Na istome sveučilištu je od jeseni 2005. do jeseni 2007. godine i dekan Odsjeka za kulturne znanosti. Institut je nastao kao nastavak već postavljenog projekta za znanstveno istraživanje iz 1983.¹⁸ godine. Spomenuti projekt nastao je na temelju crkvene inicijative kantona St. Gallen iz 1977., a vodio ga je rektor Alois Riklin.¹⁹ Ubrzo se pojavilo nevjerojatno zanimanje za rad instituta, koje je dolazilo s različitih strana i iz različitih znanstvenih područja. Sveučilište u St. Gallenu, točnije Katedra za gospodarsku etiku, pokazalo je kako se sustavnim radom (bezbroj što kraćih znanstvenih radova i dostignuća, doktorskih disertacija, znanstvenih knjiga) može puno učiniti, a da to nije samo želja za popularnošću ili modom, na što nam često slični aktualiziranje poslovne etike u SAD-u. Peter Ulrich je član komiteta Europske mreže za poslovnu etiku (EBEN) 1992.-1996. i 1997.-2001. Član je uprave Njemačke mreže za etiku u gospodarstvu (DNWE). Od 2004. godine suosnivač je i savjetnik (SSW) Švicarske zaklade za društvenu odgovornost. Suinicijator je i član poveznice jedne od mreža društveno-odgovornog gospodarstva (NSW) i, sukladno tome, nastale grupe od trideset profesorica i profesora s polja duhovnih društvenih i ekonomskih znanosti na švicarskim Univerzitetima. Neka od djela koje je, što sam što s timom, napisao jesu: *Transformacija ekonomskog uma, Integrativna gospodarska etika. Podloga za ekonomiju koja će služiti životu* (djelomično izdano na ruskom, u potpunosti na engleskom i španjolskom jeziku), *Civilizirano tržišno gospodarstvo, John Stuart Mill – zaboravljeni filozof i politički ekonom, Standardi dobrog poslovnog vođenja, Dvanaest internacionalnih*

18 Ulrich Thielemann, „Das Institut für Wirtschaftsethik (IWE) der Universität St. Gallen – Ein Kurz-Portrait“, http://www.zfwu.de/fileadmin/pdf/2_2002/IWE.pdf.

19 Ibid.

*inicijativa i njihov normativno-orijentacijski sadržaj,...*²⁰ Međutim, možda i veća vrijednost od Ulrichova znanstvenog opusa jest činjenica da je stvorio školu koja se sustavno bavi problemom etike u gospodarstvu, i to s integrativnim predznakom, a u rad škole (instituta) uveo je mnoge mlade znanstvenike iz različitih područja, što već polako daje svoje rezultate, a uvjeren sam kako će rezultati biti sve bolji i nemalo nas iznenaditi u skorijoj budućnosti.

Zašto o integrativnoj gospodarskoj etici i što u okviru poslovanja i gospodarstva kritizira Peter Ulrich?

Ideju za potpunom afirmacijom unutar gospodarske etike, kako sam kaže, Ulrich je našao jer je sam „otkrio“ određene odnose i samim time moguće drugačije promišljanje u okviru razumijevanja etike u gospodarstvu. S druge strane, zadaća koju je preda se postavio uistinu mu pričinjava zadovoljstvo i ispunjava ga iznutra te kako zajedno s članovima svoga tima, koji isto ili slično promišljaju doskočiti duhovnom trenutku i razjašnjenju vremena u kojemu se nalazimo. Ideja nije naprosto u tome da se unutar gospodarstva ponovno pokuša s etičkim zahtjevima koji će biti korektiv u gospodarsko-poslovnim odnosima, ili još gore - koji će biti moralno-ekonomski instrumentalizirani. Naprotiv, normativno mora posvema prožeti ekonomske kategorije i promišljanja te na taj način osnažiti njihovu kritičku refleksiju. Samim time bi se unutar svijeta mogle razotkriti i razobličiti postojeće podjele na etiku za sebe, ekonomiju za sebe,... Tako integrativnu gospodarsku etiku možemo razumjeti kao transdisciplinarnu, ali metodički uređenu refleksiju u okviru pretpostavki legitimnog, životno-praktičnog i potpuno smislenog korištenja dobara. Ulrich traži da se nanovo promisli ekonomiju na moderan način, što će reći, ne samo instrumentalistički ili primijenjeno nego i etički-praktično, sa što

20 Informacije iz Ulrichova života ponajprije sam uzeo s internetske stranice, <http://www.iwe.unisg.ch/org/web.nsf/wwwPubPersonen/1DE47243330654E9C1256...> dopunjavajući ih podacima koje sam nalazi prilikom iščitavanja literature, Instituta za gospodarsku etiku u St. Gallenu, koju sam imao pri ruci: Michael S. Aßländer, Peter Ulrich (ur.), *60 Jahre Soziale Marktwirtschaft. Illusionen und Reinterpretationen einer ordnungspolitischen Integrationsformel*, Verlag Paul Haupt, Bern-Stuttgart-Wien, 2009.; Peter Ulrich i Thomas Maak (ur.): *Die Wirtschaft in der Gesellschaft. Perspektiven an der Schwelle zum 3. Jahrtausend*, Verlag Paul Haupt, Bern-Stuttgart-Wien, 2000., i dr.

konkretnijim učincima na poboljšanje života i suživota ljudi u društveno dobro organiziranom korištenju i stvaranju dobara. U takvom jednom dobro uređenom društvu tržišno gospodarstvo će služiti ljudima, što predstavlja epohalne izazove za političko i kulturno uređenje. Nikako ne bi bilo dobro da se aktualizacija ideje integrativne gospodarske etike na učilištima i fakultetima zasniva samo na riječima „moderno“ ili „hit“, nego da ona na učilištima, fakultetima i visokim školama postane jedna od temeljnih disciplina.²¹

U konačnici Ulrichove ideje jest želja za izgradnjom poslovanja (gospodarstva) koje će uistinu prepoznavati svoju ulogu i značenje za društvo (svijet) u cjelini. Poduzetništvo (poduzetnici), gospodarstvo (gospodarstvenici), svakako bi trebali u svom nastojanju za uspjehom, bolje rečeno kroz svoju filozofiju uspjeha, učinke svoga djelovanja primijeniti na sve ljude (društvo) kojih se ti učinci tiču, a ne samo na dioničare ili one snage koje su u voditeljskoj ulozi. Logično je da poduzetnici teže za napretkom, samo što će čestit čovjek takvu težnju ostvarivati legitimnim sredstvima i metodama, misleći pritom na čovječanstvo i svijet u cjelini. Čestit i pristojan čovjek respektira sve strane i ophodi se civilizirano (humano) u okvirima suživota slobodnih, odgovornih građana. Ukoliko se u okviru nekog društva takvo ponašanje (sloboda, odgovornost, civiliziranost) ne prepoznaje, zadaću da do uređenja (ponašanja) dođe, ima pravna država.

Sve do novijega vremena ekonomija je bila samo jedan dio u okviru znanosti i života, i to sama po sebi razumljiva, tako da uopće nije niti bilo posebnog propitivanja toga područja. Možemo reći kako se takav pristup ekonomiji razvijao od starih Grka i Aristotela pa sve do „nevidljive ruke“ Adama Smitha. Tek u novije vrijeme dolazi do jednog novijeg kulturnopovijesno modernog (racionalnog) konteksta propitivanja gospodarstva (ekonomije). U tome pravcu možemo govoriti i o zadaći etike da čovjeka učini racionalnim u pogledu na brigu o svijetu i sebi samome, na vlastito samoodređenje, demokraciju..., te kako praktični um uvrstiti u sva moderna

21 Ono što je u Hrvatskoj zabrinjavajuće, a što bi trebalo istražiti, ili nekom dobrom anketom razbistriti, jest uvođenje predmeta „poslovna etika“ ili „gospodarska (ekonomska) etika“ na učilišta i fakultete čisto zbog toga što je to postala „moda“, nešto što je aktualno, jer to imaju škole, učilišta i fakulteti u Americi i Europi. Ili možda, što to traže navedene škole kao potvrdu za priznanjem neke škole u svjetskim okvirima i sl.?

zbivanja, pa tako i u ekonomiju. Uslijed snažnog i nikad dosad viđenog povećanja intenziteta rada i radnoga vremena opravdano se možemo zapitati: „Živimo li da bismo radili, ili radimo da bismo živjeli“? Više je nego očito kako moramo tražiti pravu mjeru, kako u samom ophođenju dobrima i iskorištavanju potencijala koji su nam dani tako i u zamkama poput profita, konzumerizma, potrošnje itd. u svrhu zdrave i umjerene kvalitete življenja. Za razliku od prirodno-metafizičke tradicije i vizije o „nevidljivoj ruci“ koja će upravljati tržištem, kako je to zamislio Adam Smith, i koja će poput nevidljive Božje ruke uvesti red i pobrinuti se za harmoniju unutar društva, a na temelju čega možemo govoriti o „metafizici tržišta“ ili čak o „tržištu kao religiji“, iz čega su i nastala fundamentalno-radikalna učenja o moći i snazi tržišta, današnje bi se gospodarstvo trebalo odvojiti od takvih „religijskih“ ili naprosto „religijsko-etičkih“ pozadina te u modernom izričaju prikloniti umsko-etičkom pogledu i modernim izričajima filozofske etike. To nikako ne znači i ne bi značilo zaborav i isključivost navedenih izričaja, nego naprosto otvaranje vratima integrativnosti i pluriperspektivnosti, ne odbacujući, dakle, nijedan koncept koji može nešto dobro donijeti u pogledu na novije poglede i strujanja. Primarno je u tom pravcu stvoriti političko-etičke temelje dobro uređenog društva slobodnih i jednakih ljudi. Gospodarstvo (ekonomija) bi trebalo prvenstveno poslužiti za ispunjenje temeljnih ljudski potreba: hrana, piće, odjeća, stanovanje, zdravlje i obrazovanje. To će reći, trebalo bi (gospodarstvo) služiti dobrom životu, kvaliteti života. Nasuprot tome stoji društvo kakvo imamo; potrošačko, konzumerističko, profiltersko, sklono koristoljublju, utilitarizmu i uživanju. Ako samo razbistrimo činjenicu kako više od milijarde ljudi na svijetu živi s manje od jednog dolara na dan, postaje nam jasno zašto Peter Ulrich u izazovima gospodarstva vidi epohalnu zadaću, kako ostvariti sredstva dostatna za život svima (cjelokupnom pučanstvu), a ne samo pojedinicima. Navedeno će biti moguće ostvariti samo ukoliko budemo težili društvu uistinu slobodnih građana, s osnaženim građanskim pravom i zakonima, s elementarnim osobnim pravima za ostvarenje realne i životne slobode. Zato nam je potrebna treća grupa zakona koje Ulrich naziva građansko-gospodarski zakoni, koji će svima u okviru gospodarstva davati jednake šanse. Svi ne mogu biti pobjednici, kaže Ulrich, naravno da će biti i gubitnika u poslovanju i ekonomiji. Međutim, svima se moraju jamčiti iste šanse i ista prava, jednaki pristup i pravo na korištenje dobara, obrazovanje, bankovne kredite,... Međutim, i gubitnicima treba osigurati pravo na egzistenciju. Što budu pravičniji i bolji građanski zakoni, bit će potrebno

manje brige za gubitnike, jer će im prava biti zagwarantirana. Zadaća je pak, etike (bioetike) izgradnja orijentira za više svijesti i odgovornosti.

Govoreći o potrebi i ulozi etike, slično promišlja i Christof Arn, a kao odgovor na razne pritiske koji dolaze, ne samo na račun gospodarstva, nego i politike, prava, religije, znanosti itd. predlaže sustavno promišljanje i prosudbu kroz etičke transfere.²² Podržavajući Ulricha, Arn jasno naznačuje kako etika ne treba biti svedena na vlastitu etičku odgovornost ili pak poslovno etičku odgovornost, nego naprotiv: gospodarstvo traži okvirno etičko uređenje u kojem će se prepoznati kako pojedinac tako i poslovni ljudi, tvrtke, korporacije. Kad se stvore okvirni uvjeti, ulazi se i u sfere mogućeg opredmećenja teorijskih inicijativa u praksi.²³

Ako tražimo recept kako riješiti probleme ili, bolje rečeno, kako riješiti loše ustroje, osim već spomenutih građansko-gospodarskih prava, Ulrichova integrativna gospodarska etika na drugom mjestu spominje političko uređenje. Dakle, briga za sve, za opće dobro, bila je oduvijek i ostat će zadaća politike. Politika bi trebala pronaći okvirne poveznice i dati potporu za pojedinačne aktere u poslovanju, s otvorenom mogućnošću za nagrađivanje onih koji su krajnje odgovorni u svom ponašanju, ali i kažnjavanje neodgovornih.

Činjenica je da su se „igrači“ na svjetskoj pozornici ekonomije i kapitala promijenili. Također je činjenica da su pred nama ovi globalni izazovi postindustrijskog društva, a mi još uvijek grčamo u problemima koje je sa sobom donijelo i ostavlja industrijsko društvo na svim razinama. Ponekad mi se čini kako pojedine knjige koje sam često čitao ovlaš i svrstavao u kategoriju „teorija zavjere“ polako, ali sigurno pokazuju da su upozoravale na te činjenice. Primjerice, *Svjetski izazov* od Jeana-Jacquesa Servan-Screibera.²⁴ Ulrich je izrazito kritičan i prema WTO-u (Svjetska

²² Christof Arn, *Ethiktransfer. Mitgestaltung von organisationalen und gesellschaftlichen Strukturen durch wissenschaftliche ethische Reflexion*, Verlag Rüegger, Zürich, 2006., str. 137.

²³ Ibid., str. 37. Arn navodi primjere iz Švicarske (seksualno uznemiravanje na poslu) o kojima je istraživanje vodio Ulrichov institut, a na temelju kojih se stvorila pozicija za provedbu zaštite ugroženih glede spolnosti i seksualnosti u praksi.

²⁴ Jean-Jacques Servan-Screiber, *Svjetski izazov*, Globus/Zagreb, Ljubljana 1981. U ovoj knjizi opisane su aktivnosti tzv. „Pariške grupe“, koju osim pisca ove knjige čine još dva intelektualca, Karl Schiller, ministar i profesor, te međunarodni

trgovinska organizacija) kao organizaciji koja na nadnacionalnoj razini ima priliku u budućnosti biti nositeljicom institucionalne politike tržišnog natjecanja. On jasno daje do znanja kako bi to bio stvarni iskorak nabolje. Međutim, ono što Ulrich misli pod politikom uređenja naprosto je puno više od same politike tržišnog natjecanja. Naime, cilj politike tržišnog natjecanja jest zagaranirano otvoreno tržište i institucionaliziranje slobodnog tržišnog natjecanja. Ulrich se pita što je s kulturnim, duhovnim, svjetonazorskim, socijalnim, socioekološkim i ekološkim standardima, koji traže uključivanje svakog čovjeka i društva u cjelini kao nositelja odgovornosti. Kao glavu za takav način uređenja Ulrich ne vidi spomenuti WTO, koji se prije svega orijentira na razmišljanje o uspjehu i pod velikim je upitnikom koliko se može i želi baviti suvremenim problemima društva koji se ne tiču striktno ekonomije, a to naprosto zato jer bi se u suprotnom WTO našao u unutarnjem konfliktu s vlastitim ciljem. Ulrich smatra kako trebamo neke nove instancije i nositelje koje će predložiti UNO, a koje će na neki način promijeniti političko uređivačke stavove u pogledu na svijet i društvo. Ulrichova ideja je da to bude politika koja će preferirati život, *životna politika*. Ne mogu se oteti dojmu (saznanju) kako *politika života* (životna politika) o kojoj Ulrich govori vodi k području *integrativne bioetike*, u kojoj se sama životna politika može opredmetiti, a sama integrativna bioetika iz dana u dan se propitujući želi omogućiti opredmećenje (integraciju) različitih perspektiva koje će sustavno promišljati načine za opstanak svijeta i čovjeka. Ulrich napominje kako je duboko svjestan da njegova ideja upućuje na moguće objedinjenje ljudi cijeloga svijeta i njihov angažman na navedenom polju, djeluje pomalo utopijski, međutim napominje kako utopija nije započela s njim nego još s Kantom. Peter Fischer potvrđuje navedenu Ulrichovu tvrdnju kad opisujući Ulrichov koncept kaže kako taj koncept predstavlja integraciju morala i etike u ekonomski um te da nam Ulrich

odvjetnik Samuel Pisar. Članovi ove grupe dali su si zadatak kako razriješiti problem zemalja tzv. trećeg svijeta. Kao prvi izazov u pravcu traženja rješenja trebalo bi prevladati međusobno nerazumijevanje. „*Sutrašnji rukovoditelji, morat će, dakle biti mnogo inventivniji. I ne samo to, već će morati i sve članove društva poticati na što veću inventivnost*“. Bez obzira na krize, političke strasti i sukobe na različitim stranama svijeta, članovi Grupe nastavljaju, u suradnji s kompetentnim ličnostima, svoj rad na izrađivanju planova i organiziranju razmjena i istraživanja, s svrhom da pridonese otvaranju granica svijeta i duha, te se posvete problemu istovremenog i integralnog razvoja različitih dijelova svijeta.

nudi odgovore na pitanje smisla i legitimnosti, objedinjujući koncepte od Aristotela i njegove teleološke etike do Kanta i njegova više deontološkog stajališta.²⁵ Fischer jasno naznačuje kako Ulrichova etika nije nikakva „primijenjena“ etika u danim uvjetima, nego je Ulrichova etika etika uma gospodarstvenika kojoj je primarna zadaća kritika, točnije kritika ekonomizma. U konačnici, takva bi ideja trebala voditi svjetskom miru, svjetskoj otvorenosti, to jest društvu punopravnih ljudi koji nadilaze nacionalne okvire, u svrhu razumskog stvaranja civilnog društva koje će biti potpuno otvoreno i angažirano za suživot. Ulrich smatra kako se na neki način već polako ostvaruje takav vid kritičke otvorenosti na svjetskoj razini.

Kao moguća polazišta za etiku u gospodarstvu Ulrich uzima:

- a) primijenjenu etiku
- b) normativnu ekonomiku
- c) etiku uma u gospodarenju

Ovisno o polazištu, doći ćemo do različitih učinaka etike u gospodarstvu. Ako je naše polazište primijenjena etika, možemo se nadati samo korektivnoj njezinoj ulozi, ako je pak polazište normativna etika, učinak će biti funkcionalan, a ukoliko je naše polazište etika uma u gospodarenju, učinak će biti integrativna gospodarska etika koja će naprosto biti životna. Na takvim temeljima (integrativne gospodarske etike/životne etike) može se sustavno i jasno prikazati i kritički promotriti sve zamke za kvalitetnu etiku u gospodarstvu, kao primjerice zamku ekonomizma (samo profit), zamku ekonomskog redukcionizma (svođenje svega na ekonomiju) i determinizma (određivanje svega ekonomijom).

Kakva poslovna etika²⁶

25 Peter Fischer, *Politische Ethik*, Wilhelm Fink Verlag, München, 2006., str. 64-65.

26 Usp. Peter Ulrich, *Transformation der ökonomischen Vernunft.*, Peter Ulrich i Ulrich Thielemann, *Ethik und Erfolg. Unternehmensethische Denkmuster von Führungskräften-eine empirische Studie*, Verlag Paul Haupt, Bern und Stuttgart, 1992., u kojima autori razotkrivaju temeljni problem/e poslovne etike polazeći od različitih

Postavlja se pitanje: da li *instrumentalna, karitativna, korektivna* ili *integrativna poslovna etika*?

Na svojevrsan način poduzeća će morati ulagati u moral ako se žele čvrsto postaviti i zadržati u društvu. Ne radi se ni o kakvoj maksimi nego prije svega o motivu strateške razboritosti, bilo da gledamo poslovanje prema vani ili unutar sebe samoga. Osim toga, poduzeća i poduzetnici morat će se aktivno pozabaviti nekim od pritisaka koje im donosi budućnost. Prije svega radi se o društvu i društvenoj zajednici te njihovim očekivanjima od poduzeće u pravcu brige za okoliš, mnogostruka etička pitanja i izazove koje budućnost nosi, o uključenosti samoga društva u procese u poduzetništvu, brigu o radnoj snazi i zbrinjavanju radne snage, o novim oblicima ekonomije, novim zakonima i sl. S druge strane stoje pritisci dioničara koji traže brze rezultate i zaradu (profit). Samo u iskrenom i pravom dijalogu na temeljima pravih vrijednosti bit će moguće odgovoriti izazovima budućnosti. Nikakav pokušaj manipulacije i instrumentaliziranja, koji kratkoročno može biti rješenje, dugoročno neće donijeti prave rezultate, budući da je neetičan i nije izgrađen na normativnim premisama.

Isto tako, suprotno instrumentalizmu, rješenje nije niti karitativna poslovna etika kao etika „post festum“. Što bi značilo, pustimo da posao donese svoje, a onda ćemo već naći načina kako se opravdati, i kako učiniti da naše djelovanje (poslovanje) bude opće prihvaćeno kao dobro, a mi budemo prihvaćeni kao etični poslovni ljudi. Etika bi u tom kontekstu bila poduzetnički faktor napretka. Nasuprot tome, zadaća pravo vođenog gospodarstva bila bi u najmanju ruku izbjeći nejasnoće i strateške postavke (linije), a etici omogućiti kako nastup prema (drugi poslovni subjekti) vani, tako i unutra (poboljšanje stanja unutar same tvrtke, među ljudima, te stavljanje naglasaka na brigu o njima, na motiviranost, poticajnost, ...). Nažalost, opet ostaje upitno je li konačni cilj istinski tražiti humane crte i osobne vrijednosti suradnika u perspektivi normativne logike međuljudskih odnosa ili pak instrumentalnu vrijednost u korist logike napretka. Svakako bi korporativna socijalna odgovornost bila dobra, ukoliko si je možemo priuštiti. Ulrich ovdje upućuje na sintagmu „kolač dobiti“, ili u narodno-gospodarskoj varijanti „kolač socijalnog produkta“, koji prvo mora biti ispečen, prije nego ga se može podijeliti. To znači: prvo omogućiti stjecanje dobara, tipova ponašanja u poslovanju. Primjerice metafizički tip, instrumentalistički tip, paternalist, personalist, kulturharmonist, legalist...

a onda ćemo biti i dobročinitelji.²⁷ Kristalno je jasno kako se iza metafore „kolač“ krije utilitaristička fikcija, prije svega oslonjena na maksimirajući etički neutralan „formalni cilj“ dobiti (socijalnog produkta), iz kojeg se onda izvlače etički izračuni. Samim tim Ulrich se dotiče „socijalno odgovornog vođenja poslovanja“, posebice u SAD-u, koje se razvilo u posljednjim desetljećima, te napominje kako će socijalno odgovorno gospodarenje biti onoliko učinkovito koliko bude orijentirano na sve, a ne fragmentarno zaključano i zatvoreno u poslovnoj etici, korporativno-društvenoj odgovornosti, etici tržišta i tržišnog natjecanja, gdje se u partikularnim pothvatima lako izgubi potreba usmjerenosti na cjelovitu potrebu odgovornosti, kako u pogledu na čovjeka, tako i na prirodu. To ne znači da ne treba pojedinačno razrađivati i poboljšavati poslovnu etiku, etiku u menadžerstvu, etiku tržišta, korporativnu društvenu odgovornost i sl., ali isto tako mora postojati i integrativnost i interakcija među njima kako bi im učinci bili daleko snažniji.²⁸

Korektivna, pak, poslovna etika pokušava postaviti granice u određenoj situaciji i to u odnosu između pravila i iznimaka.²⁹ Etika bi u tom kontekstu bila ponajviše situacijsko samo-ograničenje poduzetničkog nastojanja za dobiti. Bio bi to nekakav balans između nastojanja da pravila budu zadovoljena i mogućih iznimki koje bi trebalo urediti.

Stoga se, logički, nameće potreba za permanentnim procesom integrativne poslovne etike kao temeljne kritičke refleksije poduzetničkog nastojanja za dobiti, sa svim njegovim zadaćama. Tako bi odgovarajuće poduzetničko nastojanje bilo samo ono koje bi moglo biti legitimno, koliko je i u samoj etičkoj perspektivi moguće. Takvo poduzetništvo zahtijevalo bi za razliku od korektivnog totalni zaokret. Integrativni pokušaj zahvaća poslovnu etiku kao konstitutivno normativni preduvjet svakog

27 Nekako mi se ovdje sama po sebi nameće ona glasovita Rojsova iz Hrvatskoga sabora: „Tko jamio, jamio“. Problem je što u slučaju „jamiti“ ne samo da se radi o neetičnosti nego i krađi, a kasnije, kad sam se nakrao ili nezakonito obogatio, znam biti i pomagački raspoložen, dajući neke mrvice u dobrotvorne svrhe.

28 Znam za jedan vrlo kvalitetan rad primjerice u Makedoniji gdje mladi doktorand Dejan Donev sustavno istražuje *Etiku u menadžerstvu*; postoje fragmentarni pokušaji i kod nas, ali sam duboko uvjeren kako mora postojati koncept koji će objedinjavati sve navedeno.

29 Usp. P. Ulrich, *Integrative Wirtschaftsethik*, str. 425.

legitimno poduzetničkog djelovanja, ne samo kao korektivno samoograničenje u pojedinačnom slučaju. Stoga bi, integrativna poslovna etika trebala biti shvaćena kao permanentan proces bezuvjetne kritičke refleksije i stvaranje plodnih normativnih uvjeta za mogućnost životno-služućeg poduzetničkog gospodarenja. Poduzetništvo bi tako trebalo postići vlastitu životnu sigurnost, i vlastiti napredak unutar tržišnog natjecanja, posebice koristeći legitimno-društvenu i potpuno smislenu strategiju poduzetničkog crpljenje resursa, nikada ne pomišljajući da, kad se jednom takav pristup unutar poduzetništva dohvati, dalje ne treba raditi na njegovom usavršavanju.³⁰ Naprotiv, upravo nakon što poduzetnik dosegne određenu razinu etičko-legitimno-smislene osviještenosti, na njoj ne treba stati, nego je mora dalje razvijati, nikada ne misleći kako je dohvatio sve. Poslodavci moraju biti svjesni svoje vrijednosti i značaja kojim doprinose gospodarstvu i društvenoj zajednici, ali nikako ne bi smjeli smetnuti s uma one koji za njih rade (radnike) i zajednicu za koju oni rade (društvo), jer bez njih ni njihovo postojanje ne bi imalo smisla ni svrhe.

Ulrich u okviru poduzetničke etike u pravcu integrativnosti uočava etičku dvostupanjsku odgovornost. Prvi stupanj odgovornosti odnosi se na etiku poslovanja, a temeljno obilježje bi joj bilo kako pronaći rentabilan put potpuno socioekonomski smislenog i legitimnog gospodarenja unutar politički uređenih okvira. U takvom poslovanju ocrtavala bi se poduzetnička zadaća korištenja resursa. Takva prvostupanjska odgovornost bila bi uokvirena drugim stupnjem odgovornosti. Točnije, bila bi stavljena u kritičko propitivanje onoga što stoji u pozadini danih nam uvjeta tržišnog natjecanja, koji bi nas vodili u rješavanje poslovno etičkih situacija koje su obilježene dilemom. U navedenom bi do izražaja došla suodgovornost, kako struke tako i političkog uređenja, za etički odgovorne standarde i okvirne uvjete tržišnog natjecanja, što bi označavalo ordoliberalni angažman u pravcu vitalno-politički povezanog i životu služućeg tržišnog gospodarstva. Stoga se pitanje etike u poslovanju mora kroz poslovno etička savjetovališta prije svega eksplicitno metodološki odrediti, kako bi bio moguć njezin daljnji razvitak, naravno sve uz pretpostavku da će poslovni subjekti i firme već na početku pristati na definiranje

30 Ne mogu se oteti dojmu kako permanentnost u sustavu etike u gospodarstvu slični zahtjevu za cjeloživotnim obrazovanjem. Tako promišljam kako čovjek kao što treba biti spreman na cjeloživotno usavršavanje i učenje, također treba biti spreman i na etičkoj, moralnoj razini sustavno cjeloživotno raditi na sebi.

vlastite pozicije (identiteta) u okviru odnosa nasuprot etičkim standardima.³¹

Ekskurs: poduzetnik etičar

Na temelju ovog našeg hoda kroz integrativnu gospodarsku etiku nekako se sama po sebi nameće potreba za takvim poslovnim ljudima koji će istovremeno biti i etičari ili u najmanju ruku dobro etički potkovan. Jednim takvim, usuđujem se reći, pionirskim razmišljanjem bavi se Claudia Köhler Emmert. Ona je neovisna menadžerica, završila je ekonomiju i društvene znanosti u Augsburgu, bila asistentica na Univerzitetu u Michigenu, konzultantica u nekim poznatim tvrtkama, prije nego se preko nekih crkvenih institucija i organizacija počela interesirati za gospodarsku etiku. Od 2000. do 2005. godine boravi na Institutu za gospodarsku etiku u St. Gallenu.³² Ona jednostavno pokušava upozoriti na potrebu stvaranja etičara specijalista za ulogu u poslovanju i menadžerstvu. Ona napominje kako se slične projekte već može naći kako u SAD-u, tako i u okvirima EU-a. Ukratko, gospođa Emmert nudi načine i metodologiju za napredak u poslovanju i rješavanju poslovnih situacija, zatim različite etičke inicijative kroz publikacije unutar tvrtki, intervju s članstvom i korisnicima, kao i postulate za praktično etičko poslovanje, napominjući kako i nije baš najbolje rješenje jednostavno preuzimanje praktičnih koncepata od drugih. Znači, okoristiti se, uvrstiti u svoje ideje, koncepte drugih nije problem, ali jednostavno ih preslikavati nikako neće donijeti željene rezultate, jer svaki subjekt (tvrtka) jest specifikum za sebe i tako mu i treba pristupati.³³ Smatram,

31 Usp. Y. Lunau, *Unternehmensethikberatung, Methodischer Weg zu einem praktikablen konzept*, Verlag Paul Haupt, Bern-Stuttgart-Wien, 2000.

32 Pokušavajući u kratkim crtama pokazati što bi i tko bi trebao biti poduzetnik etičar služit ćemo se disertacijom Claudije Köhler Emmert, *Unternehmensethiker – Schrittmacher zum legitimen Erfolg. Profil einer neuen Managementfunktion*, Verlag Paul Haupt, Bern-Stuttgart-Wien, 2006.

33 Sličan slučaj preuzimanja tuđe ideje dogodio se i u mojoj školi. U jednom trenutku kod nas u Hrvatskoj došlo je do nevjerojatnog interesa za etičkim kodeksima. Tako je i moja škola, htijući biti *in*, prvo pozvala osobu koja nam je održala predavanje o svemu tome i naravno preporučila da uvedemo etički kodeks u svoj kolektiv. Napravljeno je povjerenstvo na razini Nastavničkog vijeća (zanimljivo bez ijednog etičara i filozofa), te smo već za tjedan dana na stolu imali etički kodeks koji smo trebali usvojiti. Neki od nas kolega ozbiljno smo proučili skoro 30-tak

budući da postoji etički kodeks poslovanja koji nudi Hrvatska gospodarska komora, kako ne bi bilo dobro da taj kodeks jednostavno preuzmu (u cijelosti) poslovni i gospodarski subjekti. Najbolje bi bilo da se s njime poslovni i gospodarski subjekti okoriste te na temelju njega donesu svoje kodekse.

Claudia K. Emmert jasno pokazuje pozadinske razloge za nastanak etičkih kodeksa, ali i odnos prema onima kojih se oni tiču. Prije svega treba čuti njih, nadalje s njima suosjećati u stvarnosti i potrebama, znati s njima komunicirati, biti uvijek autentičan i otvoren za konstruktivan razgovor, uvažavati načela personaliteta, socijalnosti, solidarnosti, supsidijarnosti i tolerancije. Kad se radi o odnosu prema profesiji, traži se stalni razvoj, permanentno obrazovanje, sveobuhvatnost (povezivanje pojedinaca i organizacija), vlastito djelovanje, a u odnosu na sam kodeks fer ponašanje svih, ispravno interpretiranje (ne dovoditi ljude u zabludu), nadilaženje zapreka i stalno dokumentiranje. Na taj način se postiže status istinskog „integrativno prakticirajućeg poslovnog etičara“. Ne mogu se oteći dojmu da je bioetika (integrativna bioetika) već dobrano, u Europi i kod nas, postigla stupanj institucionaliziranosti i ulaska u sve pore života. Osim toga, u nekim neformalnim razgovorima koji su se odvijali prije 6-7 godina (što će reći, prije disertacije Claudije Emmert), dalo se naslutiti ideju o stvaranju stručnih bioetičarki i bioetičara koji bi ulazili u državne institucije i nudili perspektive i orijentire održivosti kako na lokalnoj, tako i na svjetskoj razini. I sam mons. Elio Sgreccia, kojem ćemo se vratiti u završnoj fazi ovoga rada, dao je još prije 2000. naslutiti takav put i razvoj bioetike. Kao što se i Ante Čović zajedno sa svojim timom, još i prije Sgreccie, u Hrvatskoj fokusirao na takav stav i razvoj bioetike, što je rezultiralo njezinom sve većom prisutnosti u svakodnevnom životu, ali i poticajem njezinom širenju na jugoistočnu Europu, o čemu se još puno može govoriti, ali za to mi u ovom trenutku naprosto nemamo vremena.

Umjesto zaključka: Pokušaj uvođenja integrativne gospodarske etike u horizonte integrativne bioetike³⁴

stranica kodeksa koji za naš posao – pokazalo se – nije imao nikakvoga smisla. Ovaj slučaj samo potvrđuje studiju i razmišljanja Claudije Emmert o potrebi stručnih osoba, ali i o specifikumu svake tvrtke.

34 Za detaljnije upoznavanje s pojmom bioetika (integrativna bioetika)

Bioetika je tako postala „orijentacijska znanost koja u interakciji znanstvenih i kulturnih perspektiva traži orijentire u moralnim dilemama koje se odnose na život u cjelini i uvjete njegova održanja“.³⁵

Van Rensselaer Potter je svoju bioetiku nazvao *most prema budućnosti*, misleći pritom i na premošćivanje jaza koji se stvorio između prirodnih i humanističkih znanosti, između etike i prava, razuma i vjere, ljubavi i života koje Sgreccia naziva porušenim mostovima koje treba obnoviti. Fra Luka Tomašević će u predgovoru za već spomenuto Potterovo djelo *Bioetika most prema budućnosti* reći i ovo:

„Bioetika se toliko proširila na sve tijekove života i počela prožimati znanost, znanstvena istraživanja, tehniku, potom je kružila po bolnicama i laboratorijima, da bi se proširila na industriju, pa čak i na trgovinu i samo bankarstvo.“³⁶

Fra Luka konstatira da je bioetika danas napravila dobre korake te da je potaknula i u ispravan odnos postavila „znanje“, „etiku“ i „društvenu primjenu“. Posebice držim zanimljivim dio gore citiranog teksta koji u izravan odnos s bioetikom stavlja i industriju, trgovinu, bankarstvo, a samim tim bioetiku dovodi u vezu s gospodarstvom pa je tako moguće govoriti i o dodirima integrativne gospodarske etike i integrativne bioetike. Fra Luka nam jasno podcrtava Potterove zasluge za odjek imena bioetika na američkom tlu, ali jednako mu odaje priznanje i zato što je bioetika preuzela povijesno-socijalnu ulogu jer je ukazivala na socijalno-etičke probleme.

Obje govore o potrebi orijentacijskog znanja (orijentacije općenito), obje direktno ili indirektno govore o potrebi razvoja ljudske svijesti (kolektivne i pojedinačne) o kojoj, kako smo to izložili, govore i etičari dotaknuti u ovom radu, nadalje govore o odgoju, obrazovanju (obrazovne ustanove), međuljudskim odnosima (komunikacija), ekologiji i okolišu, razvoju civilnog društva, održivom razvoju i

naprosto nemamo vremena. Za bolju informaciju dovoljno je sagledati izdanja koja nam u zadnjih desetak godina nudi biblioteka Bioetika u izdavačkoj kući Pergamena u Zagrebu.

35 Ovu definiciju su iznjedrili profesor Ante Čović i njegov asistent Hrvoje Jurić (2009). Imao sam čast da sam je uz njihove parafe dobio u trenutku njezina nastanka.

36 Van Rensselaer Potter, *Bioetika most prema budućnosti*, str. 15.

opstanku svijeta i čovjeka itd.

U zaključku svoje disertacije *Etika odgovornosti Hansa Jonasa* Hrvoje Jurić kaže:

„Osim toga, biomedicinski i ekološki problemi, ako su bioetički artikulirani, nužno se prepoznaju i kao ekonomski i politički problemi, tako da bioetika, ispravno shvaćena, može imati važnu ulogu u raskrinkavanju jedinstvenog ali troglavog tehnostanovno-ekonomsko-političkog sklopa koji vlada današnjim svijetom, kao i u djelovanju u pravcu oslabljivanja njegove moći, tj. svemoći.“³⁷

Stoga bi bilo dobro, što smatram više nego potrebnim, čim prije definirati mjesto i ulogu *integrativne gospodarske etike* u okviru *integrativne bioetike* kao i moguće doprinose prve drugoj. Neke od tih doprinosa smatram da sam dotaknuo, podvukao i naglasio već u ovom radu, pogotovo u njegovu prvom dijelu, koji se izravno bavi integrativnom gospodarskom etikom. Za daljnje korake u tom pravcu svakako bi bilo dobro detaljno upoznavanje s radom Instituta za integrativnu gospodarsku etiku u St. Gallenu u Švicarskoj, kao i direktno stupanje u kontakt s njegovim direktorom i osnivačem Peterom Ulrichom. Posebice važnim smatram činjenicu koju sam napomenuo još na početku ovoga rada: tumačeći svoju ideju integrativne gospodarske etike Ulrich kaže da je cilj politike tržišnog natjecanja zagarantirano otvoreno tržište i institucionaliziranje slobodnog tržišnog natjecanja, ali se pita što je s kulturnim, duhovnim, svjetonazorskim, socijalnim, socio-ekološkim i ekološkim standardima, koji traže uključenje svakog čovjeka i društva u cjelini, kao nositelja odgovornosti. Takav Ulrichov stav i bez njegova spoznanja ili bavljenja bioetikom (integrativnom bioetikom) dovodi u direktnu vezu njegov koncept *integrativne gospodarske etike s integrativnom bioetikom*.

Iznimno interesantnim doprinosom u tom pravcu smatram već spomenuto djelo Christofa Arna *Ethiktransfer*.³⁸ Premda izrazito ne dotiče pojam integrativnosti i premda je nejasan u pogledu pojma „primijenjena etika“, zato je itekako jasan o potrebi interdisciplinarnosti, transdisciplinarnosti ili, kako on to kaže, etičkih transfera, uzrokovanih rastućom potrebom za etikom u znanosti, tehnici, tehnologiji, bolje rečeno, za etičkom orijentacijom i etičkom kritičkom refleksijom

37 H. Jurić, *Etika odgovornosti Hansa Jonasa*, Pergamena, Zagreb, 2010., str. 313.

38 Usp. Christof Arn, *Ethiktransfer*, str. 9-20.

unutar navedenih područja. Arn je i sam svjestan nejasnoće pojma „etički transfer“, ali je svjestan potrebitosti pronalaženja mjesta za etiku unutar znanosti, tehnike, tehnologije, koji će na taj način biti podvrgnuti sustavnoj kritičkoj refleksiji. Ulrich će svojom integrativnom gospodarskom etikom otići još korak dalje i dopustiti da različite perspektive (pluriperspektivnost), kroz različita područja koja se ne miješaju i ostaju jasna i samostalna, na razini inter-, multi- i trans-disciplinarnosti ponude rješenja za svijet i čovjeka. Ulrich je naravno, prije svega, orijentiran na etiku u gospodarstvu, ali ne vidim nikakvu prepreku da se njegovi stavovi (integrativne gospodarske etike) ne uklupe u obrise integrativne bioetike. Nejasnoće, dakako, postoje pogotovo u pogledu na pojmove „primijenjena“ i „područna“ etika, kao i u pogledu na etičke i moralne refleksije, te što u svemu tome nudi ili može ponuditi bioetika. Premda je moment integrativnosti (metodologija integrativnosti) prisutan u oba pristupa, širina kojom se bave kao i perspektive koje uključuju nisu im ni približno iste, što ne znači da se u pojedinim momentima ne preklapaju, što samo potvrđuje mogućnost da i oni autori i pokušaji koji nam na prvi pogled ne izgledaju da imaju išta zajedničko s bioetičarima, mogu bioetici i bioetičarima biti inspirativni sugovornici.

Temeljnu razliku između integrativne gospodarske etike i integrativne bioetike vidim u širini koju obuhvaćaju. Dok se integrativna gospodarska etika zadržava unutar priče o gospodarstvu i ekonomije kao znanosti, te na taj način (s te točke gledišta) pokušava u interakcijama i integracijama ponuditi bolje uređenje za svijet i čovjeka, bioetika se nadvija poput plašta (ne u smislu prikrivanja nečega, nego u smislu zaokruženosti) nad sveukupnim pokušajima, problemima i zahtjevima te traži orijentaciju u interakciji znanstvenih i kulturnih perspektiva u moralnim dilemama koje se odnose na život u cjelini i uvjete njegova održanja.

Literatura:

- Arn, Christof (2006): *Ethiktransfer. Mitgestaltung von organisationalen und gesellschaftlichen Strukturen durch wissenschaftliche etische Reflexion*. Zürich: Verlag Rüegger.
- Čović, Ante (2004): *Etika i bioetika*, Zagreb: Pergamena.
- Köhler Emmert, Claudia (2006): *Unternehmensethiker – Schrittmacher zum*

legitimen Erfolg. Profil einer neuen Managementfunktion. Bern-Stuttgart-Wien: Verlag Paul Haupt.

- Fischer, Peter (2006): *Politische Ethik.* München: Wilhelm Fink Verlag – München.
- Jurić, Hrvoje (2010): *Etika odgovornosti Hansa Jonasa.* Zagreb: Pergamena.
- Servan-Screiber, Jean-Jacques (1981), *Svjetski izazov,* Zagreb: Globus
- Lunau, York (2000): *Unternehmensethikberatung. Methodischer Weg zu einem praktikablen Konzept.* Bern-Stuttgart-Wien: Verlag Paul Haupt.
- Marinčić, Mile (2009): „Etika u gospodarstvu i odgovornost za budućnost (integrativni procesi)“, *Bilten Udruge đaka Franjevačke klasične gimnazije Visoko – Zagreb,* Zagreb, 2009, br. 11.
- Potter, Van Rensselaer (2007): *Bioetika most prema budućnosti.* Rijeka: Medicinski fakultet u Rijeci, Katedra za društvene znanosti, Hrvatsko društvo za kliničku bioetiku, Hrvatsko bioetičko društvo, Međunarodno udruženje za kliničku bioetiku (ISCB).
- Ulrich, Peter (2001): *Integrative Wirtschaftsethik. Grundlagen einer lebensdienlichen Ökonomie.* Bern-Stuttgart-Wien: Verlag Paul Haupt.
- <http://www.iwe.unisg.ch/org/web.nsf/wwwPubPersonen/1DE47243330654E9C1256>

About entrepreneur (bio)ethics within Ulrich's concept of integrative economic ethics

Abstract - *In this paper, we tried to present the idea of “integrative economic ethics” of Peter Ulrich, viewing it in the context of modern ethical trends, and bring the same in connection with the new paradigm of pluriperspectiveness within integrative bioethics. We based the research on contributions brought forth by the Institute for Business Ethics in St. Gallen, the founder and director of which is Peter Ulrich himself. The comparisons that we tried to make with the idea of Hans Küng Weltethos, and Hans Jonas Principle of Responsibility, were supposed to show us that the idea of integrative economic ethics is a continuation of a series within ethical considerations about dealing with serious problems which are and will be faced by the society and the world. Ulrich seeks answers to the question*

of meaningfulness of our economizing, and the question of how much can our economizing be justified in relation to the others, which would be the question of legitimacy. As a central challenge for integrative economic ethics and its reflection, the question about the environment and inadequate evaluation of the responsibility towards nature can certainly be raised. By that alone, we come to the bioethical viewpoint within the idea of integrative economic ethics. In that way, it unavoidably becomes not only one of the bioethical footholds, but it can be placed within the frames of (integrative) bioethical discourse.

Key word - *Peter Ulrich, integrative economic ethics, principle of responsibility, world ethos, politics, economics, economy, (integrative) bioethics*